

LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESA

Satversmes tiesas tiesneses Aijas Brantas

atsevišķās domas

lietā Nr. 2006-10-03

“Par Ministru kabineta 2004. gada 7. decembra noteikumu Nr. 1003 „Kārtība, kādā piešķir un izmaksā bērna kopšanas pabalstu un piemaksu pie bērna kopšanas pabalsta par dvīņiem vai vairākiem vienās dzemdībās dzimušiem bērniem” 3.1. punktā un Ministru kabineta 2006. gada 8. augusta noteikumu Nr. 644 „Noteikumi par bērna kopšanas pabalsta un piemaksas pie bērna kopšanas pabalsta par dvīņiem vai vairākiem vienās dzemdībās dzimušiem bērniem apmēru, tā pārskatīšanas kārtību un pabalsta un piemaksas piešķiršanas un izmaksas kārtību” 2.2. punktā ietvertās normas vārdu „un ne vairāk kā 392 lati mēnesī” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. pantam”.

Saskaņā ar Satversmes tiesas 2006. gada 11. decembra spriedumu lietā Nr. 2006-10-03 (turpmāk – spriedums) apstrīdētā norma atbilst Latvijas Republikas Satversmes 91. pantam. Diemžēl nevaru pievienoties šim manu cienājamo kolēģu secinājumam.

1. Pilnībā piekrītu viedoklim, ka apstrīdētās normas atbilstība Satversmes 91. pantam vērtējama kontekstā ar Satversmes 109. un 110. pantu. Spriedumā pamatoti atzīts, ka „ekonomisko, sociālo un kultūras tiesību īstenošanā pret likumdevēju nevar izvirzīt tikpat stingras prasības kā attiecībā uz tā neiejaukšanos personas pilsonisko un politisko tiesību īstenošanā” (*sk. sprieduma 14.2. punktu*).

Tāpat piekrītu viedoklim, ka Satversmes 110. pants neprasa, lai valsts pilnībā nodrošinātu katra bērna materiālo labklājību. Spriedumā pamatoti norādīts, ka „ne tikai valstij, bet arī vecākiem ir pienākums rūpēties par saviem bērniem, gādāt par bērnu vajadzību apmierināšanu. Vecāku finansiālo rūpju pilnīga pārņemšana izjauktu ģimenes tradicionālo attiecību struktūru, liedzot vecākiem iespēju rūpēties par saviem bērniem un just par to gandarījumu. [...] valstij ir jābūt spējīgai sniegt saprātīgu atbalstu ģimenei, it īpaši gadījumos, kad vecāki bērnam nepieciešamos līdzekļus nodrošināt nav spējīgi” (*sk. sprieduma 13.4. punktu*).

Tomēr bērna kopšanas pabalsta un tā aprēķināšanas mehānisma noteikšanas mērķis nebija bērna materiālās labklājības nodrošināšana. Nosakot pabalstu vienīgi ar mērķi nodrošināt bērna materiālo labklājību, nebūtu iespējams pamatot un attaisnot atšķirīgo pabalsta apmēru. Tādā gadījumā bērna kopšanas pabalstam šajā gadījumā, tāpat kā, piemēram, zīdaiņa pūriņa vērtībā noteiktajam 296 latos lielajam bērna piedzimšanas pabalstam, vajadzētu būt vienādam attiecībā uz visiem bērniem.

2. Satversmes 109. pants noteic, ka “ikvienam ir tiesības uz sociālo nodrošinājumu vecuma, darbnespējas, bezdarba un citos likumā noteiktajos gadījumos”.

Spriedumā pamatoti norādīts, ka Satversmes 109. pants neparedz nedz visus gadījumus, kad personai rodas tiesības uz sociālo nodrošinājumu, nedz arī to, kādā veidā un apmērā valstij ir pienākums šīs tiesības īstenot. Tas lielā mērā ir saistīts ar apstākli, ka Satversmes 109. pantā personai garantētās tiesības pieder pie otrās paaudzes cilvēktiesībām, proti, personas sociālajām, ekonomiskajām un kultūras tiesībām.

Sociālās tiesības ir specifiska cilvēktiesību joma, kas starptautiskajos cilvēktiesību dokumentos un citu valstu konstitūcijās pamatā tiek formulēta kā vispārīgi valsts pienākumi (*sk. Satversmes tiesas 2006. gada 8. novembra sprieduma lietā Nr. 2006-04-01 16. punktu*). Tomēr – ja reiz kādas sociālās tiesības ir iekļautas konstitūcijā, tad valsts no tām nevar atteikties. Šīm tiesībām vairs nav tikai deklaratīvs raksturs (*sk. Satversmes tiesas 2001. gada 13. marta sprieduma lietā Nr. 2000-08-0109 secinājumu daļu*).

Valsts sociālo pabalstu likuma 3. panta pirmās daļas 2. punkts noteic, ka viens no regulāri izmaksājamiem valsts sociālajiem pabalstiem ir bērna kopšanas pabalsts. Tā apmēru un piešķiršanas nosacījumus regulē gan Valsts sociālo pabalstu likums, gan uz tā pamata izdotie Ministru kabineta noteikumi (noteikumi Nr. 644, pirms šo noteikumu spēkā stāšanās – noteikumi Nr. 1003). Tātad šis pabalsts, kā konstatēts sprieduma 15. punktā, ir valstī izveidotās sociālās palīdzības sistēmas elements.

2.1. Gan Konceptijā par valsts sociālo pabalstu palielināšanu ģimenēm pēc bērna piedzimšanas (*Konceptijas tekstu sk.: <http://ppd.mk.gov.lv/ui/DocumentContent.asp?ID=3434>*), gan Ministru kabineta 2004. gada 7. decembra noteikumu Nr. 1003 “Kārtība, kāda piešķir un izmaksā bērna kopšanas pabalstu un piemaksu pie bērna kopšanas pabalsta par dvīņiem vai vairākiem vienās dzemdībās dzimušiem bērniem” anotācijā ir norādīti vairāki bērna kopšanas pabalsta reformas tiesībpolitiskie mērķi:

Pirmkārt, veicināt dzimstību valstī visās sociālajās grupās, arī tajās, kuru ienākumu līmenis ir vidējs un augsts, jo šāda pabalsta ieviešana nodrošina,

ka ne vien mazturīgajiem, bet arī personām ar vidēju un augstu ienākumu līmeni bērna piedzimšana viena gada laikā būtiski nepasliktinās finansiālo stāvokli.

Otrkārt, veicināt nodokļu maksāšanu valstī.

Treškārt, sekmēt nenodarbināto personu iesaistīšanos darba tirgū (*sk. lietas materiālu 2. sējuma 167. – 168. lpp.*).

2.2. Ir jāpiekrīt tam, ka pabalsts un tā apmēra noteikšanas mehānisms varētu sekmēt nenodarbināto personu iesaistīšanos darba tirgū.

Nodokļu maksāšanu valstī varētu veicināt arī ar vairākiem citiem pasākumiem. Taču pašlaik spēkā esošais pabalsta apmēra noteikšanas mehānisms, proti, ierobežotais jeb maksimālais pabalsta apmērs, nodrošina minētā mērķa sasniegšanu vienīgi attiecībā uz tām personām, kuru mēneša vidējā apdrošināšanas iemaksu alga nepārsniedz 560 latus.

Gan Labklājības ministrija, gan Ministru kabinets ir norādījuši, ka koncepcijā izvirzīto mērķi – dzimstības pieaugumu – var sasniegt, nodrošinot ģimenes finansiālā stāvokļa nepasliktināšanos viena gada laikā pēc bērna dzimšanas (*sk. lietas materiālu 1. sējuma 36. lpp., 2. sējuma 168. lpp.*). Piesaistot bērna kopšanas pabalsta apmēru personas iepriekšējo ienākumu apmēram, valsts ir deklarējusi, ka vēlas rast optimālu risinājumu – nodrošināt personai, kura kopj bērnu līdz viena gada vecumam, tādu atbalstu, kas pēc iespējas atbilstu personas ienākumiem pirms bērna piedzimšanas, ja persona bija nodarbināta, kā arī sniegt atbalstu tām personām, kuras pirms bērna piedzimšanas nav guvušas ienākumus no algota darba (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 4. novembra sprieduma lietā Nr. 2005-09-01 13. punktu*).

Tieši šādu bērna kopšanas pabalsta apmēra noteikšanas mērķi savulaik akcentējusi arī Bērnu un ģimenes lietu ministrijas Ģimenes un jauniešu departamenta direktore, norādot, ka “[...] vēlējāmies tik būtiski paaugstināt šo pabalstu, lai vienam no vecākiem būtu iespēja bērna pirmo dzīves gadu pavadīt ar viņu kopā, nestrādājot un vienlaikus būtiski nepasliktinot ģimenes materiālo stāvokli. Pabalsta mērķis ir gandrīz atvietot darbā gūtos ienākumus” (*sk.: Kesnere R. Kad pabalsts atvieto darbā gūtos ienākumus // Latvijas Vēstnesis, 2005. gada 10. marts, Nr. 41*).

Tomēr no lietas materiāliem gūstams apstiprinājums, ka atsevišķām pieteikuma iesniedzējām bērna kopšanas pabalsts ne tuvu neatvieto darbā gūtos ienākumus (*sk., piemēram, lietas materiālu 1. sējuma 123. lpp.*).

Bez tam Ministru kabinets atbildes rakstā Satversmes tiesai citastarp norādījis, ka pēc Ministru kabineta 2006. gada 8. augusta noteikumu Nr. 644 „Noteikumi par bērna kopšanas pabalsta un piemaksas pie bērna kopšanas pabalsta par dvīņiem vai vairākiem vienās dzemdībās dzimušiem bērniem apmēru, tā pārskatīšanas kārtību un pabalsta un piemaksas piešķiršanas un izmaksas kārtību” (turpmāk – noteikumi Nr. 644) pieņemšanas personām neesot liegts strādāt (pilnu vai nepilnu laiku) un saņemt bērna kopšanas pabalstu 50 procentu apmērā. Pēc Ministru kabineta ieskata, šī norma nodrošinot iespēju iegūt nepieciešamos iztikas līdzekļus.

Nav saprotams, kāpēc tām personām, kuru mēneša vidējā apdrošināšanas iemaksu alga bijusi līdz 560 latiem, viena gada laikā pēc bērna dzimšanas tiek saglabāti iepriekšējie ienākumi un vienlaikus nodrošināta iespēja iesaistīties bērna aprūpē, būt kopā ar bērnu, savukārt tām personām, kuru mēneša vidējā apdrošināšanas iemaksu alga bijusi lielāka par 560 latiem, iepriekšējā ienākumu līmeņa nodrošināšana ir iespējama vienīgi tad, ja tās neiesaistās bērna aprūpē un nav kopā ar bērnu, proti, ja tās atgriežas darbā. Turklāt, lai veicinātu bērnu dzimstību, ir īpaši svarīgi saglabāt šo iepriekšējo ienākumu līmeni, vienlaikus nodrošinot vienam no vecākiem iespēju būt kopā ar bērnu, tām ģimenēm, kur māte ir vienīgā apgādātāja, kur jaundzimušais nav vienīgais bērns (ir nepieciešami līdzekļi arī citu bērnu uzturēšanai), kā arī tām mātēm, kuras bērna veselības vai arī darba apjoma vai specifikas dēļ nevar strādāt gada laikā pēc bērna piedzimšanas.

Tādējādi uzskatu, ka Ministru kabineta izteiktais viedoklis ir klajā pretrunā ar koncepcijas mērķiem – nodrošināt bērnu, it īpaši zīdaiņu, pilnvērtīgu aprūpi, stimulēt vecāku tiešu iesaistīšanos bērna aprūpē, kopšanā un pieskatīšanā un nodrošināt vismaz vienam no vecākiem iespēju pastāvīgi būt kopā ar bērnu. Nosakot maksimālo pabalsta apmēru, dzimstība tiek veicināta tikai tajās ģimenēs, kuru mēneša vidējā apdrošināšanas iemaksu alga nepārsniedz 560 latus, un ģimenēs, kurās vecāks pirms bērna piedzimšanas nestrādāja algotu darbu.

2.3. Satversmes tiesa spriedumā atsaukusies uz Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamentu, kas, analizējot sociālās palīdzības būtību, ir secinājis: „Viens no sociālo tiesību pamatprincipiem ir, ka sociālā palīdzība tiek nodrošināta tikai tad, ja palīdzības meklētājs nespēj palīdzēt pats sev un nevar iegūt palīdzību no piederīgajiem. Sociālajai palīdzībai jānodrošina personai minimālie dzīves apstākļi [...]” (*Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2004. gada 20. aprīļa sprieduma lietā Nr. SKA-33 11. punkts // Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta spriedumi un lēmumi. 2004. Rīga: Tiesu Namu Aģentūra, 2005, 288. – 289. lpp.*).

Spriedumā konstatēts, ka valsts sociālie pabalsti, tostarp arī bērna kopšanas pabalsts, ir sociālās palīdzības sistēmas elements, bet atšķirībā no citiem valsts sociālajiem pabalstiem bērna kopšanas pabalsta apmērs ir atkarīgs no personas iepriekš darbā gūtajiem ienākumiem. Pabalsts Ministru kabineta noteiktajos ietvaros ir piesaistīts personas mēneša vidējās apdrošināšanas iemaksu algai. Tomēr šis apstāklis (fakts, ka personas mēneša vidējās apdrošināšanas iemaksu alga ietekmē pabalsta apmēru) negrozot šā pabalsta būtību. Par valsts sociālās apdrošināšanas pakalpojumu šis pabalsts kļūtu tādā gadījumā, ja tiktu izmaksāts no sociālās apdrošināšanas speciālā budžeta.

Izdarot secinājumus no spriedumā paustā, jāatzīst, ka šādai pieejai būtu racionāls pamats tikai tad, ja bērna kopšanas pabalsts nebūtu atkarīgs no personas iepriekš darbā gūtajiem ienākumiem un tiktu maksāts vienādā apmērā visiem, kā tas pašlaik ir noteikts attiecībā uz personām, kuras iepriekš nav guvušas ienākumus no algota darba. Šādā gadījumā pamatotas būtu tādas valsts rūpes par bērnu, ka tā noteiktu bērna kopšanas pabalstu budžeta iespēju robežās, un saglabātu iespēju pārskatīt un palielināt pabalsta apmēru, kā tas ir paredzēts noteikumu Nr. 644 8. punktā.

Jautājumā par bērna kopšanas pabalsta būtību vēlos norādīt uz Labklājības ministrijas darbības stratēģijas projekta 2007. – 2009. gadam 1.4.1.2. punktā konstatēto, ka „bērna kopšanas pabalsta jauktā sistēma (t.i., nodarbinātām personām, kuras kopj bērnu vecumā līdz 1 gadam, bērna kopšanas pabalsts tiek aprēķināts un piešķirts atbilstoši valsts sociālās apdrošināšanas principiem, savukārt nenodarbinātām personām bērna kopšanas pabalsts ir tipisks valsts sociālais pabalsts ar nemainīgu apmēru) neatbilst valsts sociālo pabalstu būtībai” (<http://www.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=30250594&mode=mkk&date=2006-10-09>). Arī vēstulē Satversmes tiesai Labklājības ministrija ir norādījusi uz šā pabalsta duālo būtību. Savukārt Ministru kabinets atbildes rakstā ir norādījis, ka esot tiecies pabalstu „samērot ar nodarbinātās personas iepriekšējiem ienākumiem, kā arī rūpēties par personām, kuras iepriekš nav bijušas nodarbinātas” (*sk. lietas materiālu 1. sējuma 35. lpp.*). Tātad, ievērojot valsts mērķi uzlabot demogrāfisko situāciju un veicināt dzimstību, kā arī to, ka visas personas, kurām pienākas pabalsts, ir personas, kuras kopj bērnu, var skaidri nošķirt divas mērķauditorijas. Pirmkārt, personas, kuras iepriekš nebija nodarbinātas un kurām ir nepieciešams valsts atbalsts (vismaz minimālais). Otrkārt, personas, kuras bija nodarbinātas un kurām dzimstības veicināšanas nolūkos paredzēts saglabāt iepriekšējos ienākumus, cik vien tas iespējams.

Tādējādi bērna kopšanas pabalsts būtiski atšķiras no pārējiem sociālajiem pabalstiem un šo pabalstu nevar izvērtēt, neņemot vērā tā specifisko mērķi un duālo būtību. Mērķis „dzimstības veicināšana” ir netipisks sociālajiem

pabalstiem. Šo pabalstu piešķir personai, kura kopj bērnu, un tādējādi stimulē šīs personas tiešu iesaistīšanos bērna aprūpē un pieskatīšanā. Tātad bērna kopšanas pabalsta mērķis nav nodrošināt personai minimālos dzīves apstākļus un tā saņemšanas priekšnosacījums nav personas nespēja palīdzēt pašai sev.

Manuprāt, ir būtiski pieminēt faktu, ka Ministru kabinets plāno bērna kopšanas pabalstu normatīvi noteikt par sociālās apdrošināšanas pakalpojumu (*sk. lietas materiālu 171. – 172. lpp.*). Labklājības ministrijas darbības stratēģijas projektā 2007. – 2009. gadam viens no galvenajiem uzdevumiem valsts sociālo pabalstu jomā ir šāds: izvērtēt iespējas izvērtēšana pārskatīt bērna kopšanas pabalsta finansēšanas kārtību. Arī Bērnu un ģimenes lietu ministrijas vēstulē Satversmes tiesai norādīts, ka viens no priekšnosacījumiem tam, lai Latvija kļūtu par ģimenei draudzīgu un labāk piemērotu valsti, ir bērna kopšanas pabalsta sistēmas sakārtošana. Tāpēc Bērnu un ģimenes lietu ministrija plāno piedalīties iespējamo risinājumu, tostarp Labklājības ministrijas iniciatīvas par bērna kopšanas pabalsta ierobežojuma jeb maksimālā apmēra atcelšanu, izvērtēšanā (*sk. lietas materiālu 2. sējuma 35. lpp.*).

Saskaņā ar Labklājības ministrijas darbības stratēģijas projektu 2007. – 2009. gadam bērna kopšanas pabalsta sistēmas optimizācijas ietvaros ir plānots noteikt jaunu valsts sociālās apdrošināšanas pabalstu vecākiem. „Vecāku pabalstu paredzēts noteikt 70 % apmērā no personas vidējās apdrošināšanas iemaksu algas un tā maksimālais apmērs būs atkarīgs tikai no valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu objekta maksimālā apmēra. Savukārt bērna kopšanas pabalstu sociāli neapdrošinātām personām, kuras kopj bērnu vecumā līdz 1 gadam, paredzēts saglabāt līdzšinējā apmērā – Ls 50 un maksāt no valsts pamatbudžeta (*Labklājības ministrijas darbības stratēģijas projekta 2007. – 2009. gadam tekstu sk.: <http://www.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=30250594&mode=mkk&date=2006-10-09>*).

Tādējādi viss iepriekš teiktais apliecina Ministru kabineta centienus labot noteiktā pabalsta izmaksāšanas mehānisma nepilnības. Tomēr šie centieni neattaisno pašreiz spēkā esošās apstrīdētās normas neatbilstību un tajā ietverto nevienlīdzīgo attieksmi.

3. Spriedumā secināts, ka sociālo tiesību kā otrās paaudzes cilvēktiesību īpašais raksturs „noteic arī tiesu varas kontroles robežas šajā jomā” (*sk. sprieduma 16. punktu*). Lai gan likumdevējs, īstenojot sociālās tiesības, bauda plašu rīcības brīvību, ciktāl tā saprātīgi saistīta ar valsts ekonomisko situāciju, tomēr tiesu varai ir pienākums izvērtēt, vai likumdevējs ievērojis savas rīcības brīvības robežas.

Kā izriet no sprieduma secinājumu daļas 16. punkta, likumdevējs ir pārkāpis rīcības brīvības robežas, ja:

pirmkārt, nav veicis pasākumus Satversmē ietvertu sociālo tiesību īstenošanai;

otrkārt, nav pienācīgi (vismaz minimālajā apmērā) īstenojis sociālās tiesības;

treškārt, īstenojot sociālās tiesības, ir pārkāpis vispārējos tiesību principus, to skaitā sociālās drošības sistēmas pamatprincipus.

Viens no sociālās drošības sistēmas pamatprincipiem ir atšķirīgas attieksmes aizliegums (*sk. likuma "Par sociālo drošību" 2. panta 1. apakšpunktu*). Turklāt sociālās drošības sistēmas pamatprincipu, tostarp atšķirīgas attieksmes aizlieguma, ievērošana ir jānodrošina attiecībā uz visiem sociālajiem pakalpojumiem – gan valsts sociālās apdrošināšanas pakalpojumiem, gan sociālajiem pabalstiem neatkarīgi no tā, vai personas mēneša vidējā apdrošināšanas iemaksu alga ietekmē vai neietekmē to apmēru. Sociālajam pabalstam nav jāklūst par sociālās apdrošināšanas pakalpojumu, lai uz to tiktu attiecināti vispārējie tiesību principi, to skaitā sociālās drošības sistēmas pamatprincipi.

Arī Eiropas Cilvēktiesību tiesas Lielā palāta 2005. gada 6. jūlija lēmumā par lietas pieņemšanu izskatīšanai, kurā iesniedzējs sūdzējās par nevienlīdzību labklājības sistēmā, ir uzsvērusi, ja valsts izvēlas radīt pabalstu vai pensiju sistēmu, tad tas jādara atbilstoši Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību konvencijas 14. pantam (*sk.: Stec and Others against the United Kingdom, Grand Chamber decision of 6 July 2005, para 54, 55*).

4. Spriedumā atzīts, ka apstrīdētā norma paredz atšķirīgu attieksmi pret personām, kas atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos. Izvērtējot, vai atšķirīgajai attieksmei ir leģitīms mērķis, spriedumā secināts, ka "sociālo tiesību īstenošanas jomā ne vienmēr valsts pamatbudžeta intereses ir nepieļaujams leģitīmais mērķis" (*sprieduma 21. punkts*). Šim secinājumam nevar nepieņemt, jo atsevišķos gadījumos pamatbudžeta intereses patiešām ir pieļaujams leģitīmais mērķis un var attaisnot atsevišķus personu tiesību ierobežojumus.

Labklājības ministrija savā vēstulē Satversmes tiesai norādījusi, ka bērna kopšanas pabalsta apmērs ir atkarīgs no valsts pamatbudžeta iespējām. Šīs iespējas ir ņemamas vērā arī citu valsts pamatbudžeta programmā iekļauto pabalstu izmaksai (*sk. lietas materiālu 2. sējuma 167. lpp.*). Ja būtiski palielinātos kāda pabalsta izmaksai nepieciešamo līdzekļu apmērs, varētu tikt aizskartas citu personu tiesības uz sociālo nodrošinājumu sociālās palīdzības sistēmas ietvaros.

Gan spriedumā, gan Ministru kabineta iesniegtajos papildu paskaidrojumos ir norādīts, ka, izvēloties šādu pabalsta aprēķināšanas mehānismu un nosakot pabalsta apmēru, tostarp arī maksimālo pabalsta apmēru, esot ņemtas vērā valsts budžeta ilgtermiņa iespējas. Tomēr lietas materiālos – ne Labklājības ministrijas vēstulē, ne Ministru kabineta atbildes rakstā, ne arī iesniegtajos papildu paskaidrojumos – nav atrodams veikto prognožu un aprēķinu apstiprinājums.

Lai arī kā tiktu nosaukts ierobežojuma leģitīmais mērķis – par “budžeta nodrošināšanu” vai “citu personu tiesību aizsardzību” (sprieduma 21. punktā norādīts, ka papildus bērna kopšanas pabalstam ir paredzēti vēl astoņi regulāri izmaksājami pabalsti un divi vienreiz izmaksājami pabalsti), nevienlīdzīga attieksme nav pieļaujama. Satversmes 91. pantā ietvertais tiesiskās vienlīdzības princips konkretizēts likuma “Par sociālo drošību” 2.¹ pantā, kur skaidri ir pateikts, ka “nodrošinot sociālos pakalpojumus, aizliegta atšķirīga attieksme atkarībā no personas [...] mantiskā vai ģimenes stāvokļa vai citiem apstākļiem”.

5. Norādot, ka Satversmes 109. pantā personai garantētās tiesības pieder pie otrās paaudzes cilvēktiesībām, proti, personas sociālajām, ekonomiskajām un kultūras tiesībām, Satversmes tiesa nav vērtējusi, vai leģitīmo mērķi nevar sasniegt ar citiem, indivīda tiesības un likumiskās intereses mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, kā to Satversmes tiesa ir darījusi savos iepriekšējos spriedumos (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2002. gada 19. marta sprieduma lietā Nr. 2001-12-01 3.1. punktu*). Tādējādi nav apsvērta, kāds pabalsta aprēķināšanas mehānisms būtu izmantojams, lai, nodrošinot vienādu attieksmi pret visiem pabalsta saņēmējiem, netiktu apdraudētas budžeta intereses.

Spriedumā norādīts, ka „sociālo tiesību jomā gandrīz vienmēr ir iespējams juridiski pamatots un personai labvēlīgāks risinājums, kas ļautu tai saņemt lielāku sociālo pabalstu no valsts”. Neviena no pieteikuma iesniedzējām nav apšaubījusi valsts lielo rīcības brīvību pabalsta apmēra un tā aprēķināšanas kārtības noteikšanā. Šajā gadījumā Ministru kabinets izraudzījies neatbilstošu pabalsta aprēķināšanas mehānismu. Valsts mērķis ir veicināt dzimstību visās ģimenēs (neatkarīgi no to ienākumiem), bet apstrīdētā norma bez saprātīga un samērīga pamata rada atšķirīgu attieksmi pret personām ar atšķirīgu ienākumu līmeni.

Spriedumā norādītais, proti, tas, ka maksimālais pabalsta apmērs nodrošina sociālo palīdzību, jo vairākas reizes pārsniedz minimālo pabalstu, tomēr nevar būt par pamatu secinājumam, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 91. pantam.

6. Nepieņemams un neizprotams ir gan Labklājības ministrijas, gan Ministru kabineta norādījums, ka atšķirīgā attieksme pret maksimālā pabalsta saņēmējiem ir samērīga ar labumu, ko gūst sabiedrība. Šis apgalvojums tiek pamatots ar to, ka atšķirīgā attieksme (proti, bērna kopšanas pabalsts tiek izmaksāts mazāk nekā 70 procentu apmērā no personas mēneša vidējās apdrošināšanas iemaksu algas) 2005. gadā ir piemērota tikai 610 personām no visiem 32 000 bērna kopšanas pabalsta saņēmējiem (*sk. lietas materiālu 2. sējuma 169. lpp.*).

Labklājības ministrija norāda, ka koncepcijas mērķis tiekot īstenots – noteiktais maksimālais pabalsts personai radot drošības sajūtu, proti, persona varot būt droša, ka, tai kopjot bērnu līdz gada vecumam, būtiski nepasliktināsies ģimenes materiālais stāvoklis. Tomēr jāatzīst, ka šajā gadījumā drošības sajūta ir radīta tikai tām personām, kuru mēneša vidējā apdrošināšanas iemaksu alga nepārsniedz 560 latus. Kā redzams no lietas materiāliem, piemēram, personai A bērna kopšanas pabalsts ir tikai 23 procentu apmērā no tās vidējās apdrošināšanas iemaksu algas (*sk. lietas materiālu 1. sējuma 2. lpp.*). Personai B pabalsts ir 61,9 procentu apmērā no tās vidējās apdrošināšanas iemaksu algas (*sk. lietas materiālu 2. sējuma 67. lpp.*). Savukārt personai C pabalsts ir 49,3 procentu apmērā no tās iepriekš darbā gūtajiem ienākumiem (*sk. lietas materiālu 2. sējuma 126. lpp.*).

7. Igaunijas Augstākā tiesa 2004. gada 21. janvārī lietā Nr. 3-4-1-7-03 ir konstatējusi, ka likumdevējam sociālo tiesību jomā dotā lielā rīcības brīvība tomēr nenozīmē, ka likumdevējs kā ekonomiskās un sociālās politikas veidotājs, izmantojot argumentu par ierobežotiem un nepietiekamiem līdzekļiem, var brīvi izlemt, kādā apjomā un kam konstitūcijā ietvertās sociālās tiesības ir jānodrošina. Sociālās politikas veidošanā likumdevējam ir saistoši konstitucionālie principi un pamattiesības [*sk.: Judgment of the Constitutional Review Chamber of the Supreme Court, 21 January, 2004, Case No. 3-4-1-7-03 Review of the constitutionality of §22¹(4) of Social Welfare Act, para 16, sk.: <http://www.riigikohus.ee/?id=377>].*

Lai gan šajā spriedumā ir runa par citu sociālā pakalpojuma veidu, kas paredzēts trūcīgām personām, tajā nepārprotami ir norādīta nepieciešamība nodrošināt vienādu attieksmi pret visiem konkrēta sociālā pakalpojuma saņēmējiem. Igaunijas Augstākā tiesa spriedumā secinājusi, ka valstij, kas izveidojusi sociālās drošības sistēmu un sniedz sociālo atbalstu, ir jānodrošina konstitūcijā paredzētā vienādā attieksme. Sociālās tiesības daudz ciešāk nekā ar citām pamattiesībām ir saistītas ar tiesībām uz vienlīdzīgu attieksmi. Nevienādu attieksmi nevar attaisnot ar administratīvām un tehniskām problēmām. Pārlietu liels slogs valsts budžetam – tas ir pamatojums, kas var tikt ņemts vērā, lemjot par sociālo pabalstu apjomu, tomēr nevar attaisnot nevienlīdzīgu attieksmi

[sk.: Judgment of the Constitutional Review Chamber of the Supreme Court, 21 January, 2004, Case No. 3-4-1-7-03 Review of the constitutionality of §22¹(4) of Social Welfare Act, para 16, sk.: <http://www.riigikohus.ee/?id=377>]. .

Ņemot vērā iepriekš teikto, uzskatu, ka Ministru kabineta 2004. gada 7. decembra noteikumu Nr. 1003 „Kārtība, kādā piešķir un izmaksā bērna kopšanas pabalstu un piemaksu pie bērna kopšanas pabalsta par dvīņiem vai vairākiem vienās dzemdībās dzimušiem bērniem” 3.1. punktā un Ministru kabineta 2006. gada 8. augusta noteikumu Nr. 644 „Noteikumi par bērna kopšanas pabalsta un piemaksas pie bērna kopšanas pabalsta par dvīņiem vai vairākiem vienās dzemdībās dzimušiem bērniem apmēru, tā pārskatīšanas kārtību un pabalsta un piemaksas piešķiršanas un izmaksas kārtību” 2.2. punktā ietvertās normas vārdi „un ne vairāk kā 392 latī mēnesī” neatbilst Latvijas Republikas Satversmes 91. pantam.

Rīgā 2006. gada 18. decembrī

Satversmes tiesas tiesnese Aija Branta